

1691 BÜYÜK İSKÂN FAALİYETİ SONRASINDA RAKKA İSKÂN FİRARİLERİNİN ÇUKUROVA BÖLGESİNDEKİ EŞKİYALIKLARI

After the 1691 Great Settlement Operation, Banditrys of Rakka Settlement Fugitives in Çukurova Region

Özcan TATAR*

Özet

1691 yılında Osmanlı Devleti'nde belirli bölgelerde uygulanmaya çalışılan iskân faaliyetleri sonucunda, iskân edilmeye çalışılan aşiret guruplarının önemli bir kısmı bu faaliyetlere karşı gelip, iskândan firar ederek buldukları yerlerde eşkıyalık hareketlerine girişmişlerdir.

Biz bu çalışmamızda; bu iskân faaliyeti sonucunda, Rakka iskânından firar edenlerin Çukurova bölgesindeki eşkıyalıkları hakkında bilgiler vermeye çalıştık. Bunun yanında, bu firarîlerin Çukurova bölgesine geliş sebepleri ve bölgedeki düzeni ne şekilde bozdukları ile ilgili de bilgiler verdik.

Anahtar Kelimeler: İskân, Aşiret, Eşkıyalık, Rakka,

Abstract

A very important part of the tribe groups who were obliged to settle made banditry on their own regions by escaping the settling area since the Otoman State had tried to apply settling on some regions in 1691.

In this study, we have tried to give informations about banditrys in Çukurova, who deserted settling of Rakka as a result of this settlement. Besides that we have given informations relevant to arrival reasons of this deserters at Çukurova region and how(in what way) the disturbance of the peace of the area

Key Words: Settling, Tribe, Banditry, Rakka

GİRİŞ

II. Viyana Kuşatması'nın müteakibinde Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleri ile geniş bir alanda giriştiği savaşlar sırasında, özellikle Anadolu bölgesinde birçok huzursuzluklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Devletin dikkatinin savaşa yönelmiş olması nedeniyle, devlet otoritesinin yeterince hissettirilemediği Anadolu'nun iç kesimlerinde yer yer asayiş problemleri ortaya çıktığı gibi, ortaya çıkan sarıca ve sekban isimli yarı askeri gurupların ahaliye karşı uyguladığı tedhiş ve devlet otoritesini tanımamaya yönelik

* Yrd.Doç.Dr., Fırat Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, ELAZIĞ

tavırları Osmanlı Devleti'ni zor duruma sokmuştur. Bu çerçevede olmak üzere, vergi toplanmasında karşılaşılan güçlükler ve savaşın finansmanın sağlanmasında zorlukları devleti yeni kararlar almaya yönlendirmiştir. Devlet otoritesinin yeterince hissettirilememesine bağlı olarak, konar göçer halde yaşayan aşiret guruplarının bazıları buldukları bölgelerde itaat dışına çıkmaya ve bazı asayişsiz tavırlar sergilemeye başlamışlardır. Bu durum karşısında, itaatsiz davranan guruplara karşı alınan tedbirler ve faaliyetlerin başarıya ulaşılamaması üzerine farklı yöntemlerin icraata konulması yoluna gidilmiştir.

Devlet otoritesindeki zaafı gidererek asayiş problemlerini çözme ve vergi gelirlerini arttırma düşüncesi ile Osmanlı Devleti idarecileri yeni kararlar alarak, bunları uygulama yoluna gitmişlerdir. Bu amaçla, itaatsizlikleri belirgin hale gelen ve vergi toplanmasında sorunlar ortaya çıkan aşiretlerin belirli bölgelere yerleştirilmesi yöntemine başvurulmuştur. Bu yöntem ile birçok faydalar temin edilmesi amaçlanmıştır. Bunlardan ilki ve en önemlisi aşiretlerin belirli bölgelere yerleştirilmesi ile daha kolay itaat altına alınacağı düşüncesidir. Buna ilave olarak, boş ve kullanılmayan arazilerin işletmeye açılması ile yeni gelir kaynaklarının elde edilmesi, yerleştirilen aşiret guruplarının çevrelerindeki bölgelerin güvenliğini sağlamada koruyucu unsur olarak kullanılması da ayrıca gerçekleştirilmesi amaçlanan hedefler arasındadır¹.

Belirttiğimiz bu amaçlar çerçevesinde; 1691 yılının başlarında alınan kararlar, belirli aşiret guruplarının Rakka ve çevresi², Hama-Humus³, Çukurova⁴, Denizli ve Afyon bölgelerinde belirlenen bölgelere yerleştirilmesi yoluna gidilmiştir.

---

¹ Anadolu'da bulunan bir çok konar göçer cemaatin başta Rakka olmak üzere, belirlenen bazı bölgelere iskân hususunda 1691 yılında başlatılan ve daha sonra devam ettirilen iskân faaliyetleri için şu çalışmalara bakılabilir; Cengiz Orhonlu; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı*, İstanbul, 1987; Yusuf Halaçoğlu; *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara, 1991.

² Rakka'ya yapılacak iskân kararı 12-21 Ocak 1691 (Evasıt-ı R.ahir 1102) tarihinde alınmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi *Mühimme Defteri (M.D.) No:100*, Sayfa No:132, Hüküm No:520. Bundan sonraki dipnotlarda Sayfa No **S.** şeklinde, Hüküm No ise **H.** şeklinde kısaltılmıştır. Rakka iskânı hususunda şu çalışmaya bakılabilir; Murat Çelikdemir; *Osmanlı Döneminde Aşiretlerin Rakka'ya İskanı (1690-1840)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ-2001

³ Hama ve Humus'a yapılacak iskân kararı 25 Ocak 1691 (24 C.ahir 1192) tarihinde alınmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi *Maliyeden Müdevver Defterleri Tasnifi (MAD)*. No: 8458, Sayfa No:41-42.

⁴ Çukurova bölgesine yapılan iskân hususunda şu çalışmada ayrıntılı bilgi verilmiştir. Özcan Tatar; *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çukurova'da Aşiretlerin Eşkıyalık Olayları ve*

İskân kararlarının alınmasının ardından, bu kararların uygulanması amacıyla faaliyetler gösterilmeye başlanmıştır. Bu amaçla, alınan kararlar aşiretlere tebliğ edilmiş ve kabileler halinde bu aşiretler belirlenen bölgelere götürülmeye çalışılmıştır. İskân edilmeleri ferman olunan cemaatlerden bir kısmı, özellikle de Rakka'ya iskânı ferman olunan cemaatlerin bazıları, ya iskân mekânlarına götürülemedi ya da buraya gittikten sonra firar ederek Anadolu içlerine doğru kaçmaya ve gittikleri yerlerde eşkıyalıklarda bulunmaya başlamışlardır. Bunların iskân mekânlarına gönderilmeleri için yapılan faaliyetler sırasında, bu cemaatler karşı koymaya başlamışlar ve birbirini takip eden karşılıklı çatışmalar meydana gelmiştir. Bunun yanında iskân mekânlarına götürülemeyen cemaatler de, buldukları bölgelerde eşkıyalık olaylarına başlamışlardır.

1-Çukurova Bölgesinin Aşiretler ve Eşkıyalık Açısından Önemi

Rakka bölgesine iskân edilen cemaatlerin iskân mekânlarını terk ettikten sonra kaçarak saklandıkları veya eşkıyalık olaylarına giriştikleri yerlerin başında Çukurova bölgesi bulunmaktadır. Çukurova bölgesi sahip olduğu coğrafi özellikler nedeniyle, devamlı olarak eşkıyalık olayları ile karşı karşıya kalmıştır. Çukurova'nın; Doğu, Batı ve Kuzey kısımlarının dağlık olması, burasının ise açık ve düz bir arazi olması, buranın eşkıyalığa müsait bir alan olmasında en önemli etkidir. Açık arazide eşkıyalık yapanlar, işlerini bitirdikten sonra dağlık bölgelere kaçmakta ve sarp arazilerde gizlenmekteydiler. Dağlık arazinin koşullarını ve coğrafi yapısını iyi bilen bu eşkıyalar, kendilerini takip edenleri kolaylıkla atlatılmakta ve fırsatını bulduğu anda yeniden eşkıyalığa başlamaktaydılar.

1691 yılı sonrasındaki dönem Çukurova bölgesinin en karışık olduğu dönemlerden birini oluşturmaktadır. Bu dönemde, gerek Çukurova bölgesindeki yerli aşiretler, gerek Çukurova'nın güneydoğusuna iskân edilen ve İfrâz-ı Zülkadiriyye ismi ile anılan aşiretler ve gerekse Rakka'dan firar eden aşiretlerin eşkıyalıkları bölgenin huzur ve güvenini ortadan kaldırmıştır. Osmanlı Devleti idarecileri, bu eşkıyalıkların önünü almak için çeşitli tedbirlere başvurmuşsa da bu hususta fazla bir başarı sağlayamamıştır. Zira, yukarıda da belirttiğimiz gibi, eşkıyalık yapan aşiretler, eşkıyalıklarının sonucunda dağlık ve sarp bölgelere kaçmakta ve yakalanmaktan kurtulmaktaydılar. Bunların yakalanıp, cezalandırılması için yapılan geniş çaplı tenkil hareketleri sırasında yakalanan aşiretler, ilk etapta pişman

olduklarını söyleyip, bir daha eşkıyalık yapmayacaklarını söyleyerek kurtulma yoluna gitmekteydiler.

Yaptıkları eşkıyalıklardan pişman olduklarını söyleyen bu aşiretler, kendilerini ele geçiren kuvvetler geri çekildikten bir süre sonra tekrar eşkıyalığa başlamakta ve eski eşkıyalıklarına devam etmekteydiler.

2-Rakka İskân Fırarîlerinin 1691-1700 Tarihleri Arasında Çukurova'daki Eşkıyalıkları

16 Ocak 1691 (15 R.ahir 1102) tarihinde alınan kararla⁵ Rakka'ya iskânı ferman olunan⁶ aşiretlerden bazıları, 1692 yılı başlarında iskândan firar ederek Adana, Sis, Kars-ı Zülkadiriyye ve çevresinde eşkıyalığa başlamışlardır. Bunlardan ilk dikkati çekenı Receblü Avşarı'dır. Bu cemaat ve buna bağlı olan gruplar 7-8 seneden beri buralara gelip gittiklerinden dolayı bu bölgeyi belirli oranda bildikleri için, iskândan firar ettikten hemen sonra bu çevreye gelerek eşkıyalık olaylarına başlamışlardır⁷.

1694 yılının sonlarına gelindiğinde iskân fırarîlerinin Adana ve çevresindeki faaliyetleri görülmeye başlamıştır. Bu dönemde iskândan firar eden Afşar, Alcılı, Çepni, Kılıçlı, Lek Ekradı ve diğer eşkıyalar toplu halde eşkıyalıkta bulunmaktaydılar. Bu aşiretler, özellikle Elbistan ve çevresinde büyük oranda zararlılarda bulunmuşlardır. Takip edilen cemaatler kaçarak başka cemaatlerin içine girmeleri ve himaye edilmelerinden dolayı eşkıya tenkili zorlaşmaktaydı. Mesela, yukarıda belirtilen cemaatlerin tenkili için görevli olan Vezir Dursun Mehmed Paşa, bunların üzerine gittiği zaman, Çukurova bölgesine iskân edilen İfrâz-ı Zülkadiriyye cemaatlerinden olan Kara Hüseyinli Ceridi ahalisi, eşkıyalık hareketinde bulunanları içlerine alıp saklamış ve yakalanmalarına engel olmuştur⁸.

Kara Hüseyinli Ceridi'nin bu şekilde davranması üzerine, bu cemaatin sert bir şekilde uyarılarak, içlerinde gizledikleri eşkıyaları teslim etmelerinin söylenmesi ve vermiş oldukları hüccetin aksi harekette bulduklarından bu nezrlerinin tahsil edilmesi için Anadolu'da eşkıya teftişine memur olan vezir Genç Mehmed Paşa, Rakka Beğlerbeği ve bölgedeki Kadılara ferman

⁵ MAD. No:8458, S.:38-9, B.:1.

⁶ M.D. No:100, S.:132, H.:520. 12-21 Ocak 1691 (Evasıt-ı R.ahir 1102).

⁷ M.D. No:102, S.:139, H.:561.

⁸ Halbuki bu cemaat daha önce "...bir dahî iskân evlerinden ve bir ev veyahud bir adam kendi içimize ve aher yerde dahî gezüb ahz itmezsek kırk bin gürüş nezrimiz olsun deyü hüccet-i şer'iyeye ..." vermişlerdi. M.D. No:105, S.:68, H.:309; MAD. No:9879, S.:81, B.:1.

gönderilmiştir⁹. Buna rağmen iskândan firar eden bir çok cemaat ahalişi gelip İfrâz-ı Zülkadiriyye içine gizlenmeye devam etmiştir. Bu kişiler burada buldukları süre içinde rahat durmayıp etrafta yol kesme, adam öldürme ve hırsızlık gibi eşkıyalık olaylarında bulunmuşlardır. 1698 Mart sonlarında Adana Beğlerbeği'ne gönderilen bir fermanla, bu iskân firarîlerinin her ne şekilde olursa olsun buldurulup geri iskân mekânlarına gönderilmeleri ve güvenliğin sağlanması talep edilmiştir.¹⁰

Çukurova bölgesinde yaşamakta olan aşiretlerden olan Bahrioğlu, İmamkuluoğlu ve Karagündüzlü Aşiretleri'nin; iskândan firar ederek yollarda ve bellerde katl-i nüfus, mal gasbı ve diğer eşkıyalıklarda bulunan eşkıyaları içlerine alıp sakladıkları görülmektedir. Bu aşiretler, içlerine sakladıkları bu eşkıyalar ile birlikte çevredeki ahalinin mallarını gasp ve ekinlerini yakmak türünde zararlarda bulunmalarından dolayı, yakalanmaları için üzerlerine gidilmiş, bunun üzerine bu aşiretler kaçarak İfrâz-ı Zülkadiriyye Hassı reayasından olan Cerid Türkmanı'na sığınmış ve bunların içlerinde gizlenmişlerdir¹¹.

Osmanlı Devleti idarecileri, bu iskân firarîlerinin ne kadar önünü almaya çalışmışlarsa da başarılı olamamışlardır. 1698 Nisan sonlarında; iskân firarîlerinden olan Recebli Avşarı, Bahrioğlu, Salmanlı Avşarı, Kara Şeyhlü Avşarı, Hoballı Avşarı, Dokuz, Lek Kürdü, Silsipür Ceridi, Çepni, Tohdemürlü, Mandeli Avşarı, Kara Gündüzlü Avşarı, İmamkulu Avşarı, Ulaşlı, Kesden Ceridi ile İfrâz-ı Zülkadiriyye cemaatlerinden olan Karalar Ceridi ve Çakallı Dokuz Cemaatleri birleşerek 50, 100, 200 ve 300 kişilik gruplar halinde gezip etraflarına zarar vermeye başlamışlardır. Bunun üzerine, bu aşiretlerin tenkil edilmesi için üzerlerine gidilmiş, fakat gönderilen bütün gayretlere rağmen bir türlü başarılı olunamamıştır¹².

İskan firarîleri ile birlikte hareket eden Bahrioğlu¹³ ve İmamkuluoğlu Aşiretleri'nden bazı kişiler ile Karagündüzlü Aşireti'nden Muradoğulları Mustafa ve Ali adlı kişiler birleşerek 20 kadar eşkıya ile birlikte Niğde Sancağı'nda Develü Kazası'na tabi Feraceddin adlı köyden bazı kişilerin develerini sürüp götürmüşler ve bu köyden Abdulvahab adlı kişiyi haksız yere katl etmişlerdir. Bahrioğlu, İmamkuluoğlu ve Karagündüzlü

⁹ *M.D. No:105, S.:68, H.:309; MAD. No:9879, S.:81, B.:1.*

¹⁰ *M.D. No:110, S.:338, H.:1500.*

¹¹ *Adana Şer'iyeye Sicili (A.Ş.S.) No:101, S.:145, B.:233.*

¹² *M.D. No:110, S.:383, H.:1674.*

¹³ Bahrioğlu'nun, iskân taifesini başına toplayarak Anavarza'da sakin olan ahaliye yapmış olduğu eşkıyalıklardan dolayı buranın ahalişi perişan bir duruma düşmüş ve bir çoğu yerlerini terketmiştir. *M.D. No:111, S.:31, H.:85; A.Ş.S. No:101, S.:163, B.:260.*

aşiretlerinin bu tür eşkıyalıkları ile ilgili daha önce de İstanbul'a arzlarda bulunulduğundan dolayı, bunların içlerinde bulunan eşkıyaların gereken cezalarının verilmesi ve geri kalanlarının eskiden iskân edildikleri mekânlarına geri gönderilmeleri için Rakka Valisi ile Adana ve Maraş Beğlerbeğleri'ne hitaben ferman gönderilmiştir¹⁴.

Haziran 1699 tarihli bir ferman göre Rakka havalisine iskân olunan cemaatlerden olan İlbeğli Cemaati'nden bazı kişiler firar ederek Kars-ı Zülkadiriyye'de Andırın, Hazlı (?), Gürün ve Güynük'de sakin bulunmaktaydı. Aynı şekilde Recebli Avşarı'ndan bazı firarîlerin de Maraş Eyaleti'nde Zamantı Kazası'nda bulunmaktaydılar. Bunların bir an önce kaldırılarak Rakka'ya iskân edilmesi için Maraş Beğlerbeği görevlendirilmiştir¹⁵.

Maraş civarında bulunanlar dışında İlbeğli ve Recebli Avşarı'ndan bazı kişiler Adana ve Sis tarafında İfrâz-ı Zülkadiriyye cemaatleri içine girmişlerdir. Bu iki cemaatten başka Musacalu Türkmanı, Lek Ekradı Cemaati ve Kırıntılı Cemaati'nden bazı kişiler İçil'de, Lek Ekradı'na tabi Yoralar Cemaati'nden bazı kişiler Adana'da, Akbaş ve Hacılar Ekradı'ndan bazı kişiler de Adana, Tarsus ve Silifke'de bulunmakta idiler. Belirtilen bölgelerde bulunan bu cemaatlerin gerekli şekilde teftiş edilip tespit edilmeleri, bölgedeki cemaatlerin, özellikle de İfrâz-ı Zülkadiriyye Cemaatlerinin bunları korumamaları ve Rakka'ya gönderilmeleri için gerekenin yapılması için Adana Beğlerbeği ve Adana Eyaleti'ndeki yöneticiler görevlendirilmişlerdir¹⁶.

Gönderilmiş olan bu fermana rağmen iskân firarîlerinin geri gönderilemediği ve düzeninin sağlanamadığı görülmektedir. İskandan firar eden Herikoğlu adlı eşkıya reisi ile bu kişiye tabi olan Bahrioğulları, Cündioğlu, Receboğlu Ebubekir, Karaclar, Karagündüzoğlu, Çoblu Avşarı ve diğer aşiretlerin eşkıyaları birleşerek Adana çevresindeki 5 köyü basmış ve bu köylerdeki at, deve, mal ve erzakları yağmalamanın yanında, Muhammed adlı kişinin evini basarak bütün malları ile birlikte eşinin üzerinde bulunan giysi ve ziynetlerini gasp etmişlerdir. Daha önce gönderilmiş olan fermanlara rağmen, bu kişilerin kaçıp İfrâz-ı Zülkadiriyye içine sığınmalarından dolayı gereken cezalarının verilemediğini Adana Kadısı Fayik Muhammed'in İstanbul'a mektub göndererek belirtmesi üzerine, bunların İfrâz-ı Zülkadiriyye içinden çıkarılarak yakalanıp Adana

¹⁴ A.Ş.S. No:101, S.:145, B.:233; S.:155, B.:246, Şubat 1699.

¹⁵ M.D. No:111, S.:31, H.:86.

¹⁶ M.D. No:111, S.:31, H.:87.

Kalesi'nde haps edilmeleri, gasp ettikleri malların bulunup sahiplerine iade edilmesi ve gerekenin yapılması istenmiştir¹⁷.

3-Rakka İskan Fırarîlerinin 1700 Tarihi Sonrasında Çukurova'daki Eşkîyalıkları

Osmanlı Devleti idarecileri, iskân fırarîlerinin geri döndürülerek çevreye verecekleri zararları sona erdirmek için mümkün mertebe gayret göstermesine rağmen, bunların firar etmeleri ve yapmış oldukları eşkıyalığın önünü alamamıştır. Rakka iskânından olan Lekvanik'e tabi Lek, Delili ve Kırıntılı Cemaatleri'nden bazı ele başları 400 kadar eşkıya ile birlikte Develü Ovası'na gelerek burada oturmakta ve çevreye zarar vermekteydiler. Anavarza'da kışı geçiren bu cemaatler yazın Develü ve çevresinde büyük zararlara neden olmalarından dolayı, bu cemaatlerin eşkıyalığının önünü almak amacıyla, tümünün yakalanıp Ayas İskelesi'nde gemiye bindirilerek Kıbrıs'a götürülüp iskân edilmeleri için Adana Beğlerbeği görevlendirilmiştir¹⁸.

Ocak 1703 tarihli bir fermana göre; iskân fırarîlerinin Adana ve çevresinde yapmış oldukları eşkıyalıktan dolayı Sarıçam Kazası'ndaki Gedin bölgesi reayası, bu eşkıyalıklara tahammül edemeyerek başka yerlere firar etmiştir¹⁹.

Ocak 1711 tarihli bir fermana göre; Rakka'ya iskân olunan Türkman ve Ekrad Taifeleri'nden bazılarının iskân mahallerinden firar ederek, gelip Adana Eyaleti'ndeki Misis ile Kurdkulağı etrafında ve çevrede gezip yolları kesip eşkıyalık yaparak ahaliye zarar vermekteydiler. Bunun üzerine, bu aşiretlerin gereği gibi teftiş edilerek, yakalanıp cezalarının verilmesi için Adana Beğlerbeği İslam Paşa görevlendirilmiştir²⁰. Ancak bunların geri gönderilmelerinde yeterince başarı sağlanamamış ve yeni iskân fırarîlerinin gelmeleri ile birlikte bu bölgedeki güvenlik tamamen kesintiye uğramıştır. Mart 1712 tarihinde, Payas'dan Adana'ya kadar olan bölgelerin güvenliğinin sağlanması için eski Vezirazamlardan olup, bu tarihte Trablusşam Valisi olan Vezir Hasan Paşa ile Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa görevlendirilmiştir²¹.

¹⁷ *M.D. No:111*, S.:190, H.:679, Aralık 1699.

¹⁸ *M.D. No:112*, S.:100, H.:325; *A.Ş.S. No:101*, S.:216-217, B.:346, Aralık 1701.

¹⁹ *A.Ş.S. No:3*, S.:60, B.:84.

²⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi *Atık Şikayet Defteri (At.Ş.D)*. No:58, S.:137, H.:1.

²¹ *M.D. No:119*, S.:123, H.:592-593. Vezir Hasan Paşa bu görevlendirmenin ardından Adana bölgesine gelerek gereken nizamı sağlamaya çalışmış ve yeni düzenlemelerde bulunmuştur. Bu çerçevede; Nisan-Mayıs 1712 tarihlerinde; iskân fırarîlerine en büyük desteği vermeleri ile tanınan İfrâz-ı Zülkadiriyye cemaatlerinin bir daha bunlara yardım

Alınan bütün bu tedbirlere rağmen, iskân bölgelerinden firar edenler her türlü yola başvurmaktan çekinmemişlerdir. Ocak 1713 tarihli Rakka Valisi'nin buyuruldusuna göre; Rakka iskânından bazı kişiler, iskân mekânlarını bırakıp gelip Adana şehrine yerleşmişlerdir²².

Alınmış olan bu tedbirlere rağmen Rakka'dan firar eden cemaatlerin Adana ve çevresine gelmelerinin önü alınamamıştır. Ocak 1713 tarihli bir fermana göre; Trablusşam Valiliği'nden Rakka Valiliği'ne atanan eski Vezirazam Hasan Paşa'nın, Rakka'dan firar eden Türkman ve Ekrad taifelerinin iskân mekânlarına nakl için görevli olduğu, ancak Rakka'dan firar eden eşkıyanın ekserinin Cebel-i Kozan'da ve Sis etrafında buldukları belirtilmiştir. Aynı fermana göre; belirtilen bu iskân firarileri, eşkıyalık ile meşhur olan Kozanoğulları'nın hakimiyetlerindeki bölgelere kaçıp sığınmışlardır. Ayrıca daha önce taahhütte bulunmuş olmalarına rağmen İfrâz-ı Zülkadiriyye Türkmanı'ndan 140 kadar müfsidin Sursat (?) Geçidi'nden geçerek Cebel-i Kozan ve Sis Dağı'nda saklanıp ikamet ettikleri, kış mevsimi sona ermeden bu firarilerin eski yerlerine gönderilmeleri gerektiği belirtilmiştir. Belirtilen bu durumun bir an önce sona erdirilmesi hususunda gerekenin yapılmasında Vezir Hasan Paşa'ya gerekli yardımı yapması ile ilgili olarak, ber-vech-i malikane Malatya Sancağı Hasları'na mutasarrıf olan Mehmed görevlendirilmiştir²³.

---

etmeyeceklerine dair taahhütlerini almış ve bunları yüksek meblağlı nezrlere bağlayarak, içlerinden bazılarını rehin olmak üzere Adana Kalesi'ne haps etmiştir. *A.Ş.S. No:19, S.:149-151, B.:284-286.*

²² *A.Ş.S. No:128, S.:121, B.:185.* Aynı buyuruldu ile, bu şekilde Adana'da sakin olan veya gizlenenlerin tek tek bulunup evleri ve hayvanları ile Adana'dan çıkarılarak iskân mekânlarına gönderilmesi için, Rakka Beylerbeyi tarafından Ömer Ağa mübaşir tayin olunmuştur. Yine aynı tarih içerisinde gönderilmiş olan bir fermana göre Rakka'da Sınur nam mahalle iskân olunan Beni Useyd Cemaati'nden 30 hane evin firar ederek 15'inin Adana'ya, diğer 15'inin de Amik'e yerleştiği ve bunların bir an önce geri gönderilmeleri istenmektedir. *A.Ş.S. No:22, S.:13, B.:26.*

²³ *M.D. No:119, S.:343-344, H.:1382.* Rakka iskân firarilerinin Cebel-i Kozan'a sığınmaları bundan sonra da devam etmiştir. Eylül 1714 tarihli bir fermana göre; iskân firarilerinden Lekvanik Ekradı, Silsipür Ceridi, Badıllu ve Modanlı Ekradı'dan bazı kişilerin, üzerlerine gidildiği zaman kaçıp buraya sığındıklarını Adana Beylerbeyi olub Anadolu'nun sağ ve sol ve orta kollarında eşkıya teftişine ve bazı cemaatlerin Rakka havalisine iskânları hususuna memur olan Ahmed Paşa İstanbul'a ilam etmiştir. Ahmed Paşa, bu ilamında bu bölgenin güvenliğinin sağlanması için bu çevrede sakin olan kişilerin yardımının alınması gerektiğini belirtmiştir. Bunun üzerine bu dağ ve çevresinde sakin bulunan Kozanoğlu, Karsandıoğlu, Gök Velioglu, Abdülkerim, Kubad ve Bayezid adlı kişiler Ahmed Paşa'ya yardım etmeleri ve iskân firarilerinin geçebilecekleri yol ve geçitlerin kesilmesi hususunda görevlendirilmişlerdir. *M.D. No:122, S.:125, H.:2*

Tüm uğraşılara rağmen iskân firarîlerinin Adana ve çevresindeki eşkıyalıklarına son verilemediğinden dolayı, bu firarîler fırsat buldukları anda eşkıyalık yapmışlardır. 15 Mart 1713 tarihi gecesinde iskân firarîlerinden olan Recebli Avşarı'ndan 20 kadar silahlı eşkıya Karabor adlı köyü deve, diğer hayvan ve mallarını gasb etmek için basmışlardır. Bu baskın sırasında meydana gelen mücadele sırasında bu köyden Hoçor veled Yusuf ile Kozoluk köyünden olup burada misafir olarak bulunan Toros veled Bogos kurşun ile yaralanmıştır²⁴.

Rakka'ya yapılan iskân çerçevesinde Azaz çevresine iskân olunan Al-i Vehb Arabı Kabilesi'nden olup Kulaksız Arap diye bilinen Mehmed bin Zağır, Adana çevresinde bulunan Afşar cemaatlerinin içine gizlenmiş ve Afşar eşkıyası ile birlikte Yüreğir Kazası'na tabi Kapulu adlı köye gelerek, bu köy ahalisinin öküz ve atlarını alarak, buğday ambarlarını açarak buğdaylarını gasp etmiştir. Ayrıca bu kişi ile birlikte diğer eşkıyalar birleşerek Adana ile Misis arasındaki önemli bir güzergah olan yolları keserek eşkıyalıklarda bulunmuşlardır. Bu hususla ilgili olarak Mehmed bin Zağır'den şikayet edilmesi üzerine, bu kişi yakalanarak muhakeme edilmiş ve vacibü'l-izale bir şaki olduğunun ispat edilmesi sonucunda hakkında gereken cezanın verilmesine hüküm olunmuştur²⁵.

Rakka'daki iskân düzeni bir türlü neticelendirilemediğinden bu bölgede bulunan aşiretler fırsat buldukları anda firar etmekte idiler. Kasım 1728 tarihli bir fermana göre Rakka iskânından olan Şavi ve Simek Arabları ile Türkman ve Ekrad taifelerinden bir kısmı iskân mekânlarını terkederek Diyarbakır, Maraş, Halep ve Adana Eyaletleri'nde oturmaktaydılar²⁶. Bunların geri gönderilmeleri için yürütülen çalışmalar tam olarak tamamlanmadan, Maraş çevresinde bulunan Tacirlü Cemaati ahalisi, Maraş Beğlerbeği'nin adamları ile muharebeye girerek kaçıp Adana çevresine gelerek, eşkıyalık olaylarına başlamışlardır. Diğer aşiretlerle birlikte Tacirlü'nün firarîlerinin de yakalanarak Rakka'ya geri gönderilmeleri için Adana Beğlerbeği Rişvan-zâde Mehmed ile diğer yetkililere hitaben ferman gönderilmiştir²⁷.

Rakka iskân firarîlerinin önemli bir kısmı Adana bölgesine gelmeden önce genellikle Kilis bölgesine giderek, burada başta Okcu İzzeddinli Ekradı olmak üzere diğer aşiretlerin içine gizlenmiş ve bir süre sonra bu

²⁴ A.Ş.S. No:102, S.:16, B.:27-a.

²⁵ A.Ş.S. No:128, S.:114, B.:170. 6 Mart 1714

²⁶ Bu fermanla bunların zaman geçirilmeden iskân mekânlarına gönderilmeleri istenmiştir. M.D. No:135, S.:190, H.:3; A.Ş.S. No:126, S.:95, B.:144.

²⁷ M.D. No:135, S.:232, H.:1; A.Ş.S. No:126, S.: 91, B.:156-a, Ocak 1729

aşiretler ile birleşerek Adana çevresinde eşkıyalık yapmışlardır. Bu aşiretler; sakin oldukları Kilis havalisinden kalkarak Beylan, Payas, Üzeyr ve Kurdkulağı bölgelerinde adam katli, mal ve hayvan gasbının yanında Yüreğir Kazası'ndaki ahalinin üzerine toplu bir halde gelip harman vaktinde mallarını gasb etmiş ve harmanlarını yakmışlardır. Bu durumu; başta Adana Kadısı Seyyid Mehmed olmak üzere, çevredeki diğer Kadı ve Naibler'in arz ve mektuplarla belirtmeleri üzerine, bu şekilde Adana çevresine gelerek eşkıyalık yapan bu eşkıyalara aman verilmeyerek cezalarının verilmesi ve güvenliğin sağlanması için gerekenin yapılması hususunda Adana Valisi Vezir Yakub Paşa ile Adana Kadısı'na ferman gönderilmiştir²⁸.

Alınan bütün tedbirler ve sert baskılara rağmen Adana çevresinde bulunan İfrâz-ı Zülkadiriyye cemaatleri ile diğer aşiretlerin iskân fırarîlerine yardım etmelerinin bir türlü önü alınamamıştır. 1742 yılında başta Recebli Avşarı ile Lekvanik Ekradı olmak üzere diğer iskân fırarîlerinin tenkili sırasında, bu aşiretlerin tenkili ile görevli olan Adana Beğlerbeği Rişvanzâde Süleyman Paşa'nın tenkil olayı sırasında 200'den fazla iskân fırarîsi kaçarak Adana çevresindeki aşiret ve kabilelerin içlerine girmişlerdir. Bu fırarîleri içlerine almakla yetinmeyen bu aşiretler, bunlara yem ve yiyecek vermenin yanında destek olmak amacıyla yanlarına adamlar vermişlerdir. İskân fırarîlerinin yanlarına verilen bu adamlar özellikle rehberlik görevi yaparak bölgeye yabancı olan bu kişilerin geçid ve yollardan kolayca geçmelerini sağlamışlardır. Verilen bu destek ve rehberlik üzerine iskân fırarîlerinden 100'den fazla kişi Dölek Derbendi'ni geçip eşkıyalıklarda bulunmuşlardır²⁹.

Aşiretlerin bu fırarîlere verdikleri desteğin sona erdirilmesi için alınan tedbirler bir türlü sonuç vermemiştir. Gönderilen bir fermanda belirtildiğine göre; Adana çevresinde bulunan aşiretler, içlerine firar eden bu aşiretleri teslim edeceklerine dair defalarca taahhütte buldukları halde, bu kişileri teslim etmemişlerdir. Bu sırada özellikle Cerid Cemaati ile Bozdoğan Cemaatleri bunları içlerine kabul etmiştir. İçlerine giren bu fırarîlerin mal, hayvan, kadın ve çocuklarını içlerine alıp koruyan bu cemaatlerin bir kısmı ise, kendi içlerinde bulunan bu kişilerin iskân fırarîsi veya eşkıyalık yapıp gelerek kendilerine sığınan kişiler olduklarını inkar etmişler, bazıları ise bu gelen kişileri teslim etmemek için "... *aşiretimize dâhil düşmüştür ...*" diyerek sahip çıkmışlardır³⁰. Bu aşiretlerin bu tür destek ve himaye yollu

²⁸ *M.D. No:139, S.:352, H.:1; A.Ş.S. No:38, S.: 249, B.:373, Ekim 1733*

²⁹ *M.D. No:148, S.:222, H.1, Nisan-Mayıs 1742*

³⁰ Firar eden bu tür iskân fırarîleri ve eşkıyalara yardım edip onları gizleyenlerin bu tür davranışlardan uzak durmaları için; bu eşkıyalara yardım edenlerin, eşkıya muamelesi

davranışları nedeniyle eşkıyalık yapan bu firarîler bir türlü yakalanamadığından gereken cezaları verilememiştir³¹.

Haklarında defalarca tenkil edilerek, Rakka'ya iskân edilmeleri için ferman gönderilen fakat her seferinde iskândan firar ederek Adana Çevresi'ne gelerek Tarsus'un Kuştimur Nahiyesi'nde ikamet etmeye başlayan Bahrili Afşarı Cemaati ahali, 1740'lı yılların başlarında tekrar eşkıyalığa başlamıştır. Bahrili Afşarı Cemaati eşkıyalarının çevreye verdikleri zarar nedeniyle, bölge ahalisinin büyük bir kısmı yerlerini terk etmiştir. Bunun üzerine bunların mutlaka yakalanarak Rakka'ya gönderilmeleri için ferman gönderilmiş³², ancak bu hususta başarı sağlanamamış ve bu cemaatin eşkıyalıkları devam etmiştir.

Bahrili Afşarı Cemaati iskân mahalline gitmediği gibi, yine bu çevrede eşkıyalık yapan iskân firarîlerinden Lekvanik'e tabi Hacılar Ekradı ile birleşerek adam katli ve mal gasbına devam etmişlerdir. Bunların yaptıkları eşkıyalıktan dolayı Adana'nın batı tarafı ile Tarsus'un birçok bölgesi harap bir hale gelmiştir. Bu eşkıyalıkların sona erdirilmesi için Bahrili Afşarı'nın yerlerinden kaldırılarak Rakka'ya gönderilmesi için Rakka Valisi Pir Hacı Mustafa Paşa, Adana Mütesellimi, Tarsus Voyvodası, Adana ve Tarsus'un darb ve harbe kadir il erleri görevlendirilmiştir³³.

Bahrili Afşarı (Afşarı) ile bunlara tabi olan İmamkulu Uşakları'nın Tarsus ile Adana arasındaki eşkıyalıkları devam ettiği için, bunların Rakka'ya gönderilmeleri için fermanlar gönderilmiş ise de bunların iskân mekânlarına gönderilerek, yapmış oldukları eşkıyalığın önü alınamamıştır. Bütün Rakka iskân firarîlerinin geri gönderilmeleri için gönderilen umumi ferman³⁴ ve defter³⁵ gereğince bu aşiretlerin de mutlaka Rakka'ya

---

göreceği ve eşkıyalar hakkında tatbik edilecek olan cezanın bunlara da tertip edileceği belirtilmektedir. *M.D. No:153, S.:84, H.:1*

³¹ *M.D. No:148, S.:222-223, H.:1*. Yapılan bütün teşebbüslere rağmen aşiretlerin iskân firarîlerine içlerine kabul etmelerinin önü alınamamaktaydı. *M.D. No:148, S.:312, H.:2*

³² *M.D. No:150, S.:293, H.:2*. Haziran 1744

³³ *M.D. No:152, S.:62, H.:2*. Ocak 1745. Gönderilen bir fermana rağmen Bahrili Afşarı Cemaati'nin Adana etrafındaki mevcudiyeti devam etmiştir. Mart 1746 tarihli bir hüccete göre bu cemaat hala Adana ve çevresinde bulunmakta idi. *A.Ş.S. No:4, S.:181, B.:324*

³⁴ *A.Ş.S. No:28, S.:108-109, B.:161, Haziran-Temmuz 1747*

³⁵ İskan defterlerine göre Rakka'da bulunması gereken, fakat önemli bir kısmının bu bölgede bulunmayarak firar eden cemaatleri isim isim belirten ve Rakka Valisi Hacı Mustafa imzasını taşıyan bu deftere göre toplam 1161 kişi Anadolu bölgesinde firarî olarak bulunmaktaydı. *A.Ş.S. No:28, S.:111, B.:164, Ekim 1747*

gönderilerek eşkıyalarının sona erdirilmesi gerektiği, bu durumun bu iki aşirete usulü ile bildirilmesi ve gasb ettikleri malların geri alınarak, adam katl edenlerin gereken cezalarının verilmesinden sonra geri kalanlarının Rakka'ya gönderilmeleri için Adana Mütesellimi görevlendirilmiştir³⁶. Bu cemaatlerin iskân hususunu ve diğer teklifleri kabul etmemeleri üzerine, sert bir şekilde tenkil edilmeleri emredilmiştir. Bu hususla ilgili olarak Adana Kazası Yeniçeri Serdarı, bu dönemde Adana Mütesellimi olan Mehmed Ağa'nın maiyyetinde görevlendirilmiştir³⁷.

Rakka iskân fırarilerinin geri döndürülmeleri için yapılan bu çalışmalara rağmen, bunların Çukurova ve çevresindeki mevcudiyetlerinin sonu alınamamış ve bu fırariler bir yolunu bulup Çukurova ve çevresine gelmeye devam etmişlerdir³⁸.

SONUÇ

1691 yılı başında alınan kararla belirlenen bölgelere yerleştirilmeye çalışılan aşiret guruplarının bazıları bu karara itaat etmeyip, iskân edildikleri yerlerden firar ederek gittikleri yerlerde eşkıyalık faaliyetlerine girişmişlerdir. Özellikle Rakka bölgesine iskân edilen aşiretlerin bir kısmı kaçarak Çukurova bölgesine gelerek bölgede eşkıyalık yaparak, huzursuzluklara neden olmuşlardır.

Osmanlı Devleti idarecileri Rakka'dan firar ederek Çukurova bölgesine gelen ve eşkıyalık yapan aşiretlere karşı bölgede gerekli tedbirleri almaya çalışmışsa da, bölgenin coğrafi konumu ve bu bölgede yaşayan bazı aşiretlerin iskân fırarilerine yardım etmesi nedeniyle fazla başarı sağlanamamıştır.

KAYNAKLAR

I-ARŞİV KAYNAKLARI

1-Adana Şer'ıyye Sicilleri: 3, 4, 9, 19, 22, 28, 30, 35, 38, 42, 101, 102, 104, 105, 126, 128 numaralı defterler.

2-Mühimme Defterleri Tasnifi: 100, 102, 105, 110, 111, 112, 119, 135, 139, 148, 150, 152, 153 numaralı defterler.

3-Atık Şikayet Defterleri Tasnifi: 58 numaralı defter.

4-Maliyeden Müdevver Defterleri Tasnifi (MAD): 8458 ve 9879 numaralı defterler.

³⁶ *M.D. No:153, S.:156, H.: 3, Kasım 1747*

³⁷ Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa'nın mektubu. *A.Ş.S. No:35, S.:47, B.:95, Şubat 1748.*

³⁸ *A.Ş.S. No:28, S.:109-110, B.:162, Temmuz 1748*

II-TETKİK ESERLER

ÇELİKDEMİR, Murat; *Osmanlı Döneminde Aşiretlerin Rakka'ya İskanı (1690-1840)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2001.

HALAÇOĞLU, Yusuf; *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara, 1991.

ORHONLU, Cengiz; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı*, İstanbul, 1987.

TATAR, Özcan; *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çukurova'da Aşiretlerin Eşkıyalık Olayları ve Aşiret İskanı (1691-1750)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2005.